

*Петренко О. І.,**кандидат юридичних наук, старший викладач
кафедри кримінального права та кримінології
Донецького юридичного інституту МВС України*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «СПОРТ»

Анотація. Статтю присвячено встановленню змісту поняття «спорт» у контексті кримінально-правових відносин. На основі граматичного, історичного та систематичного тлумачення автор пропонує власну редакцію визначення даного поняття.

Ключові слова: спорт, фізична культура, кримінально-правові відносини, сфера, система.

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних завдань сучасної держави є формування здорової нації шляхом підвищення рівня здоров'я, фізичного та духовного розвитку населення. Не є несподіваною теза про те, що саме фізична культура та спорт покликані сприяти розвитку та зміцненню вказаних цінностей. За інерцією, яка бере свій початок від радянського періоду української державності, сферу фізичної культури та спорту вважають такою, що позбавлена злочинного втручання, ніби «недоторканою». Вказаний підхід з боку держави породжує відсутність належної уваги правоохоронних органів до стану правопорядку в ній, що призвело сьогодні до появи чисельної кількості суспільно-небезпечних проявів. Найбільше занепокоєння сьогодні викликає розповсюдженість допінгу, високий травматизм, смертність та корупція в спорті. Підтвердженням цього є значна кількість інформації в ЗМІ та мережі Інтернет.

Слід зазначити, що на сьогоднішній день правове регулювання даної сфери суспільних відносин має безсистемний характер, окрім цього, у ній наявне недостатньо глибоке наукове опрацювання основних дефініцій, зокрема такої, як «спорт», що перешкоджає правоохоронним органам своєчасно реагувати на суспільно небезпечні діяння, що в ній виникають.

Зазначена та суміжні проблеми розглядалися у фундаментальних працях Н. О. Платонова, М. І. Золотова, О. І. Вапнярської, Ж. К. Холодова, В. С. Кузнєцова, М. Д. Зубалія, Г. К. Губерної, В. В. Стовпіва, Л. А. Фіногенова, Н. Ю. Мельникова, В. М. Видріна, Ю. Ф. Курамшина, Б. А. Ашмаріна, Л. П. Матвєєва та багатьох інших дослідників. Розробки цих авторів мають важливе наукове і практичне значення, але недостатньо розкривають зміст поняття «спорт», що не дозволяє правоохоронним органам здійснювати повноцінну діяльність щодо застосування відповідних кримінально-правових норм.

Мета статті. Отже, з метою повноцінної розробки концепції кримінально-правової охорони сфери фізичної культури та спорту нагальним постає питання дослідження соціальної та правової сутності такої категорії як «спорт», змісту відносин, які складаються в цій сфері та механізму правового впливу на них.

Виклад основного матеріалу. Слід звернути увагу на те, що проблема дефініції спорту стоїть настільки гостро, що її обговорення неодноразово ставало предметом спеціального обговорення під час наукових форумів різного масштабу, зокрема, на міжнародному «Семінарі з питань понять і термінології фізичної культури», що відбувся в 1972 році в Празі. Не дивлячись на це, як зазначає В. В. Пономарчук, між науковцями

щодо трактування спорту як соціального інституту до сих пір не вдалося досягти єдності в розумінні [1, с. 8].

Слід звернути увагу на те, що велике розмаїття думок з приводу сутності спорту як соціального феномену породжує також точку зору, відповідно до якої це поняття пропонують віднести до числа тих, які не можуть бути однозначно визначені за своїм змістом. Зокрема, таку позицію висловлює В. Галіє, вказуючи: «Навряд чи правомірно перетворювати спорт, на надреальний феномен, що потребує особливого статусу «принципово дискусійного» у сфері пізнання [2, с. 157].

Але з іншого боку, як зазначає Д. О. Качуровский, факт наявності суперечливих думок свідчить про те, що спорт для наукового аналізу зовсім не є «простим» предметом. І дійсно, вже перші кроки, пов'язані з аналізом спорту, переконують, що навіть враховуючи зовнішню простоту предмету, його наукове вивчення виявляється для дослідника не менш складним, ніж у тому випадку, коли мова йде про сутність таких соціальних інститутів як наука, мистецтво, релігія та інші [3, с. 545].

На сьогоднішній день науці щодо визначення «спорту» як поняття переважає думка, що він є органічною складовою фізичної культури. Зокрема, її дотримується Б. М. Шиян та В. Г. Папуш, вказуючи, що фізична культура як особлива і самостійна галузь культури має кілька основних компонентів, а саме фізичне виховання, яке виникло ще в період первісного суспільства; спорт і фізичну рекреацію, які виникають пізніше [4, с. 90].

Також, здійснюючи спробу структурного аналізу основних понять радянської системи фізичного виховання, Б. А. Ашмарін теж дотримується думки щодо визначення поняття фізичної культури крізь призму фізичного виховання, і спорт, на їхній погляд, є тільки частиною фізичної культури [5, с. 67].

Подібним за концепцією є визначення спорту, що надається в «Тлумачному словнику спортивних термінів», де зазначено, що спорт – це основна частина фізичної культури, засіб і метод фізичного виховання людини, змагальна діяльність, підготовка до неї, а також специфічні відносини, що пов'язані з цією діяльністю» [6, с. 278].

Напевно, український законодавець, керуючись саме таким підходом науковців, у ст. 1 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» вказав, що «спорт» є органічною частиною фізичної культури, особливою сферою виявлення та уніфікованого порівняння досягнень людей у певних видах фізичних вправ, технічної, інтелектуальної та іншої підготовки шляхом змагальної діяльності...» [7].

Окрім цього, певна група науковців, здійснюючи спробу наукового тлумачення вказаних понять, взагалі вважає, що словосполучення «фізична культура і спорт» є видимою тавтологією, оскільки поняття спорт у тому значенні, як воно зазвичай вживається, є невід'ємною частиною категорії «фізична культура» [8, с. 83].

У свою чергу, деякі спеціалісти в даній галузі знань висловлюють позицію щодо співвідношення понять «фізична культура» і «спорт», яка ґрунтується на тому, що це взаємопов'язані, але водночас відмінні між собою поняття. Так, на думку

О. О. Гужаловського, «спорт» (поряд з фізичним вихованням, фізичною рекреацією та фізичною реабілітацією) є частиною фізичної культури. Він вважає, що ознаками спорту як частини фізичної культури автори визначають: прагнення до вищих досягнень, спеціалізація, змагальність, видовищність. При цьому даний науковець абсолютно виправдано, на нашу думку, розглядаючи структуру фізичної культури, зазначає, що всі складові частини фізичної культури, будучи органічними частинами фізичної культури, не підпорядковані одна одній [9, с. 16].

Найбільш ґрунтовно, на наш погляд, у сучасній теорії проаналізовано поняття «спорт» у працях В. М. Платонова. Так, даним науковцем відмічається, що «спорт» – це «виховна, ігрова, змагальна діяльність, заснована на використанні фізичних вправ, що має соціально значущі результати. Ним, як і більшістю інших дослідників, також поняття спорту розглядається у вузькому і широкому значеннях, а саме: спорт як змагальна діяльність і пов'язані з нею види діяльності та спорт як багатофункціональне суспільне явище, система організації й проведення змагань і навчально-тренувальних занять за визначеними комплексами фізичних вправ [10, с. 67].

Виходячи з цього, спорт відрізняється від фізичної культури тим, що в ньому є обов'язкова змагальна складова. Так і фізкультурник, і спортсмен можуть використовувати у своїх заняттях і тренуваннях одні й ті самі фізичні вправи, але при цьому спортсмен завжди порівнює свої досягнення у фізичному вдосконаленні з успіхами інших спортсменів в очних змаганнях. Заняття ж фізкультурника, спрямовані лише на особисте вдосконалення, безвідносно до досягнень у цій галузі.

Враховуючи усі висловлені міркування, можна сказати, що сучасний спорт багатогранне явище, яке виступає в багатьох іпостасях саме як спосіб оздоровлення, як засіб психофізичного вдосконалення, як дієвий засіб відпочинку та відновлення працездатності, як видовище та як професійна робота.

Виявлена багатогранність сучасного спорту змусила ввести дискусію про його структуру, зокрема з приводу його елементів, які б розкривали сутність його окремих напрямів та їх принципову відмінність.

Як правило, більшість дослідників поділяє сучасний спорт на дві великих групи, а саме: «масовий спорт» (спорт для всіх) та «спорт вищих досягнень» (професійний спорт) [8; 10].

Визначення масового спорту, так званого «спорту для всіх», надається в Законі України «Про фізичну культуру та спорт», де в ст. 1 під ним розуміється діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямована на забезпечення рухової активності людей під час їх дозвілля для зміцнення здоров'я [11].

Як зазначають фахівці, масовий спорт дає можливість мільйонам людей вдосконалювати свої фізичні якості та рухові можливості, зміцнювати здоров'я і продовжувати творче довголіття, а значить – протистояти небажаним впливам на організм сучасного виробництва та умов повсякденного життя. Займаючись різними видами масового спорту, людина переслідує певну мету, що виявляється в зміцненні здоров'я, поліпшенні фізичного розвитку, підготовленості до активного відпочинку. Це пов'язано з вирішенням ряду приватних завдань: підвищити функціональні можливості окремих систем організму, скорегувати фізичний розвиток і статуру, підвищити загальну і професійну працездатність, оволодіти життєво необхідними вміннями та навичками, приємно і корисно провести дозвілля, досягти фізичної досконалості [12, с. 247].

Слід зазначити, що аналіз наукової літератури показав, що поняття «спорт для всіх» неоднозначно тлумачиться науковцями.

Так, Л. П. Матвеев вказує, що так званий «масовий спорт» точніше було б визначати як «загальнодоступний» чи «ординарний» спорт – це той, в якому результат діяльності не зводиться до голів, секунд, очок, а втілюється в тому, що веде до необхідного кожному рівню фізичного і духовного розвитку, загальної дієздатності та здоров'я [13, с. 16].

Цей напрям спорту, на думку науковців, розділяється на базовий (головним чином «шкільний») спорт, фізкультурно-кондиційний спорт (часто його стали називати спортом для всіх), професійно-прикладний, рекреативний і реабілітаційний спорт. Спорт для всіх, як і інші аналогічні фізкультурно-спортивні течії, є комбінаційними явищами у сфері фізичної культури і спорту, які виникають під час взаємопроникнення суміжних, але не однотипних форм фізкультурної спортивної реальності [14, с. 47].

Р. О. Пилюян, О. Д. Суханов наголошують на тому, що, незважаючи на різноманітність назв (масовий, ординарний, прикладний, спорт інвалідів тощо), все зводиться до одного: цей тип спорту має долучати людей незалежно від віку, соціального положення та медичного статусу до занять привабливими видами змагань для збереження і покращання здоров'я, більш повноцінної діяльності та надання розмаїття життю. На їх думку, найбільш точно для цього типу спорту є назва «спорт для всіх» [15, с. 17].

Окремі фахівці вважають, що поняття «масовий спорт» та «спорт для всіх» є синонімами і характеризують окрему складову фізичної культури, що включає змагальну діяльність та підготовку до неї з урахуванням віку, стану здоров'я та рівня фізичного розвитку особи [16, с. 15]. Подібну точку зору ми також знаходимо в твердженні М. І. Золотова, Н. О. Платонова, О. І. Вапнярської, які вважають, що в умовах розвинутої економіки і соціальної сфери «спорт для всіх» і «масовий спорт» тотожні [17, с. 20].

Наведений аналіз різних визначень «спорту для всіх» вказує, з одного боку, на відсутність єдиної узгодженої характеристики цього явища, а з іншого – на ряд подібних ознак, на які вказує більшість науковців. Ми приєднуємося до визначення даного різновиду спорту, а саме, що поняття «спорт для всіх» – це самостійне соціальне явище, яке полягає в регулярному використанні різними групами населення під час дозвілля доступних видів організованої рухової активності середньої інтенсивності та належного обсягу у формальних та або неформальних групах, самостійно з метою відновлення працездатності, збереження здоров'я та покращання якості життя людини [18].

Отже, спорт для всіх, який зародився як спортивний рух (нестійке соціальне утворення) завдяки важливості та корисності для суспільства, зростаючій популярності, соціальному визнанню та певній типовості в реалізації, оформився як соціальне явище (закономірна тенденція життєдіяльності суспільства) з відповідними властивостями та ознаками [19, с. 8–10].

Наступним структурним компонентом сучасного спорту є «спорт вищих досягнень», так званий «професійний спорт». Даний різновид спорту з'явився в Європі в XVIII ст. У той час професійних спортсменів характеризували як людей, які намагалися заробити собі на життя. «Це були неможливі люди, які приступали до спортивних тренувань як до боротьби за шматок хліба. Тому вони досягали набагато вищих результатів, ніж багаті панове, що цінували в спорті, насамперед азарт і використовували його як засіб від життєвої нудьги» [20, с. 415]. Сучасного ж вигляду професійний спорт поступово почав набувати на стику XIX–XX ст.

Слід відзначити, що до 1988 року в нашій країні офіційно не існувало такого явища, як «професійний спорт». Ним займалися особи, що числилися спочатку на підприємствах і в установах, а потім у спортивних організаціях інструкторами фізичної культури. Офіційна доктрина стверджувала, що вони є любителями і не отримують за свої виступи і заняття спортом грошової винагороди [10, с. 38].

Однак, такий підхід входив у протиріччя з реаліями життя. Заняття спортом стали вимагати від спортсменів високого рівня самовіддачі, величезних витрат часу, колосальних фізичних і психічних навантажень, які неможливі без належного матеріального стимулювання та забезпечення різноманітними послугами. Так, з часом у спорті сформувалося велика кількість вузьких фахівців, для яких спорт став сферою професійної діяльності.

В Україні становлення професійного спорту опирається на світовий досвід, а саме на досвід США та країн Європи про свідчить аналіз моделей професійного спорту Європи, Америки та України [21, с. 4].

Слід зазначити, що в українському законодавстві поняття «спорту вищих досягнень» відсутнє та надається лише на доктринальному рівні.

На думку деяких науковців, «професійний спорт» – це складова соціально-гуманітарних частин великих регіональних комерційних проектів або приватний ризиковий бізнес. Інші тлумачать «спорт вищих досягнень» як підприємницьку діяльність, що об'єднує юридичних і фізичних осіб з метою проведення спортивних заходів, за участь та підготовку до яких в якості свого основного заняття спортсмени отримують винагороду від організаторів спортивних змагань і заробітну плату від того, що беруть участь у спортивних заходах фізкультурно-спортивних організацій, що виступають для них роботодавцями [22, с. 124].

В окремих випадках виділяється поняття «комерційного спорту» як одного з напрямів професійного спорту, який розрахований на особливу видовищність і який є галуззю розважального бізнесу, що спрямована на забезпечення дозвілля населення шляхом надання видовищних платних спортивних послуг високої якості. Мета суб'єктів професійного комерційного спорту (власників команд, адміністраторів, менеджерів, тренерів, спортсменів, функціонерів) – одержання прибутку від продажу спортивного видовища і додаткових послуг» [23, с. 274].

На основі вищезазначених стратегій та поглядів провідні науковці беззаперечно пропонують визначити професійний спорт як діяльність суб'єктів (юридичних і фізичних осіб) сфери фізичної культури і спорту, породжену комерційними інтересами, що являє собою складову соціально-гуманітарну частину великих регіональних комерційних проектів, які, у свою чергу, сприяють появі особливих суспільно-підприємницьких відносин і є складовою частиною зовнішньої політики держави, що покликана готувати спортсменів вищих категорій, які сприяють підвищенню іміджу держави на міжнародному рівні [22, с. 125].

Слід відзначити, що російський законодавець у ст. 2 Федерального закону «Про фізичну культуру і спорт Російської Федерації» від 4 грудня 2007 року відокремлює професійний спорт від «спорту вищих досягнень» вказуючи, що перший – це частина спорту, спрямована на організацію та проведення спортивних змагань, за участь в яких і підготовку до яких в якості своєї основної діяльності спортсмени отримують винагороду від організаторів таких змагань і (або) заробітну плату; у другому, у свою чергу, діяльність спрямована на досягнення спортсменами високих спортивних результатів на офіційних

національних та офіційних міжнародних спортивних змаганнях. Поняття «професійний спорт» визначалося там же як підприємницька діяльність, метою якої є задоволення інтересів професійних спортивних організацій, спортсменів, які обрали спорт своєю професією, і глядачів [24].

На нашу думку, відокремлення «спорту вищих досягнень» від професійного спорту недоречно, оскільки сучасні тенденції, які мають місце в спорті, доводять той факт, що він на сьогодні є теж сферою комерційних відносин, де спортсмен за свої досягнення отримувє державні стипендії, має грошове утримання та інше.

Висновки. Отже, проведений аналіз наукової літератури демонструє наявність численної кількості підходів щодо визначення поняття «спорт». Очевидним є те, що з розвитком суспільних відносин поняття «фізична культура» і «спорт» стали настільки об'ємними, що ними складно однозначно користуватися. Сьогодні поняття «спорт» набуло самостійного характеру, перетворившись на системоутворюючий чинник для відповідної сфери суспільного життя, що має свою власну структуру, зміст, предмет і об'єкт.

Література:

1. Пономарчук В. Институт спорта. История и реалии / В. Пономарчук, В. Козлова. – Минск : БГАФК, 2002.
2. Gollie, W. Essential y contested concepts / W. Gollie // Proceed dings of the Aristotelians Society. – 1956, LVI.
3. Качуровський Д.О. Визначення поняття «спорт»: критичний аналіз існуючих підходів // Теорія і практика фізичного виховання. Науково-методичний журнал. Спеціальний випуск за матеріалами II міжнародної науково-практичної конференції «Здоров'я і освіта: проблеми та перспективи». – 2010. – № 2 – С. 543–553.
4. Шиян Б.М., Папуш В.Г. Теорія фізичного виховання / Б.М. Шиян, В.Г. Папуш. – Тернопіль : Збруч, 2000. – 184 с.
5. Ашмарин Б.А. Теория и методика физического воспитания : [учебник] / Б.А. Ашмарин. – М. : Просвещение, 1990. – 287 с.
6. Толковый словарь спортивных терминов / Р. Сулов, Г. Вайцеховский. – М. : Физкультура и спорт, 1993. – 352 с.
7. Теория и методика физической культуры : [учебник] / под ред. Ю.Ф. Курамшина. – 2-е изд. – М. : Сов. спорт, 2004. – 464с.
8. Аристова Л.В., Шпилько С.П. Физическая культура: отрасль в новых условиях хозяйствования / Л.В. Аристова, С.П. Шпилько. – Москва : Экономика, 1991. – 144 с.
9. Советский энциклопедический словарь / под. ред. А.М. Прохорова. – 4-е изд. – М. : Сов. энцикл., 1987. – 1414 с.
10. Платонов В.Н. Теория спорта : [учебник] / [С.С. Гурвич, В.А. Запорожанов, В.С. Келлер и др.] / под ред. В.Н. Платонова. – К. : Вища школа, 1987. – 424 с.
11. Про фізичну культуру і спорт : Закон України № 3809–ХІІ від 24.12.93 // Відомості Верховної Ради України, 1994. – № 14. – Ст. 80.
12. Мухамитянов Ф.Д. Физическая культура и спорт как сфера общественной жизни / Ф.Д. Мухамитянов // Педагогико-психологические и медико-биологические проблемы физической культуры и спорта. – № 6. – 2008. – С. 247–250.
13. Матвеев Л.П. Спорт для всех и спорт не для всех / Л.П. Матвеев // Спорт для всех. – 1999. – № 1–2. – С. 15–18.
14. Матвеев Л.П. Размышления о спорте / Л.П. Матвеев // Спортивный менеджмент. – 2004. – № 1. – С. 16–21.
15. Пилюн Р.А., Суханов А.Д. Спорт – вечный двигатель, не мешайте ему работать на общество / Р.А. Пилюн, А.Д. Суханов // Теория и практика физической культуры. – 1999. – № 7. – С. 16–19.
16. Герчик М.С., Вацеба О.М. Вступ до спеціальностей галузі «фізичне виховання і спорт» : [навчальний посібник]. – 3-те вид., випр. і доп. – Харків : ОВС, 2004. – 176 с.
17. Золотов М.И., Платонов Н.А., Вапнярская О.И. Экономика массового спорта : [учебное пособие] / М.И. Золотов. – М. : Физическая культура, 2005. – 300 с.
18. Дутчак М.В. Генезис та сутність спорту для всіх: теоретико-методологічний аналіз / М.В. Дутчак [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum%20/ppmb/texts/2007-11/07dumtma.pdf.

19. Матвеев Л.П. Что же все-таки это такое – «Спорт для всех»? / Л.П. Матвеев // Спорт для всех. – 2000. – № 3. – С. 8–12.
20. Исаев А.А. Спортивная политика России / А.А. Исаев. – М. : Советский спорт, 2002. – 512 с.
21. Починкин, А.В. Становление и развитие профессионального коммерческого спорта в России / А.В. Починкин. – М. : Советский спорт, 2006. – 216 с.
22. Гуськов С.М. Профессиональный спорт / С.М. Гуськов, В.Н. Платонов, М.М. Линец, Б.Н. Юшко. – Киев : Олимпийская литература, 2000. – 314 с.
23. Сараев В.В. Уголовно-правовая охрана современного профессионального спорта в России : дис. ... канд. юрид. наук / В.В. Сараев – Омск, 2009. – 208 с.
24. О физической культуре и спорте в Российской Федерации : Федеральный закон от 04.12.2007 № 329-ФЗ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.legis.ru/misc/doc/5305>.

Петренко А. И. Уголовно-правовое определение понятия «спорт»

Аннотация. Статья посвящена установлению содержания понятия «спорт» в контексте уголовно-правовых отношений. На основе грамматического, исторического и систематического толкования автор предлагает собственную редакцию определения данного понятия.

Ключевые слова: спорт, физическая культура, уголовно-правовые отношения, сфера, система.

Petrenko A. Criminal legal definition of “sport”

Summary. Article establish the concept of “sport” in the context of criminal legal relations. On the basis of the grammatical, historical and systematic interpretation of the author offers his redaktsiyu definition of the concept.

Key words: sport, physical education, criminal-law relationship, scope of system.